

УДК 631.115.1(477.73)

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ФЕРМЕРСТВА МИКОЛАЇВЩИНИ

М.М.Бабич, здобувач

Миколаївський державний аграрний університет

В статті досліджено становлення фермерських господарств Миколаївської області та визначено етапи його розвитку.

У реформуванні української економіки аграрного сектора фермерські господарства практично взяли на себе роль засновника нової системи господарювання. Проте внутрішні можливості розвитку фермерства розкриті ще далеко не повністю.

Українське фермерство за останні 17 років пройшло складний шлях. Умовно цей період можна поділити на три етапи. Нині фермерство перебуває у фазі входження у четвертий.

Перший етап практично збігається у часі з першим етапом земельної та аграрної реформ. В цей період був прийнятий ряд законодавчих та нормативно-правових актів, що регулювали питання створення та розвитку фермерських господарств.

Нарощування кількості фермерських господарств відбувалося досить швидко і досягло піку на початку 1996 року після реалізації Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи в сфері сільськогосподарського виробництва» від 10 листопада 1994 року.

Причин такого швидкого росту фермерства на початковому етапі декілька. По-перше, люди вперше у житті одержали свободу для самостійної підприємницької діяльності, право займатися фінансовим плануванням, що раніше було абсолютною монополією державних структур і їх чиновників. Більшість фермерських господарств виникли не в силу економічної доцільності, не маючи будь-яких програм довгострокового розвитку, а тільки із надії, мрії їх організаторів на «краще життя». У певному розумінні психологічні очікування швидко-

го процвітання домінували над тверезим економічним розрахунком.

По-друге, на відміну від сільського господарства, в інших сферах малий бізнес розвивався ще з часів перебудови, причому за досить сприятливих умов він процвітав. Звичайно, споглядаючи на ці перетворення, селянство сподівалось отримати неабиякий зиск і в аграрному секторі. Але найбільшим поштовхом розповсюдження фермерства на Україні стало створення у 1991 році Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств. Найбільша питома вага коштів, які надавав Фонд, припадала на кредити на придбання техніки, насіння, пального, мінеральних добрив та засобів захисту рослин. Пільгове кредитування дало можливість сотням фермерів зміцнити матеріально-технічну базу своїх господарств.

Миколаївська область майже завжди (з 1997 року – Одеська область) домінувала серед інших регіонів за кількістю фермерських господарств, а темпи зростання кількості господарств по області (29,6%) перевищували темпи росту по Україні (22,4%) за період з 1992 по 2007рр. на 7,3% (рис.).

Звичайно, процес нарощування кількості господарств не міг тривати нескінченно довго, адже об'єктивною причиною стримування росту чисельності фермерських господарств є обмеженість земельних ресурсів – базису для їх діяльності.

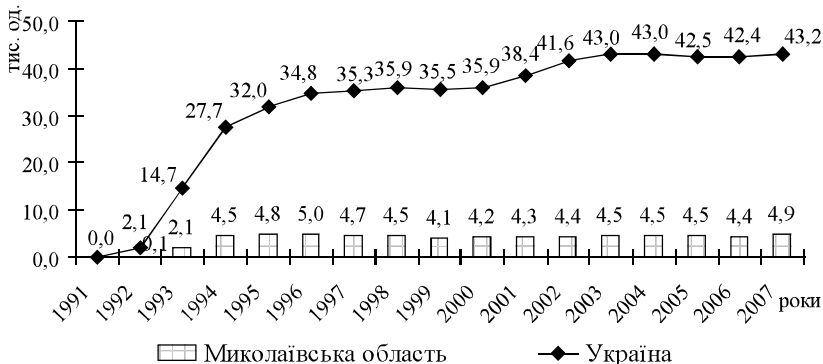

Рис. Динаміка кількості фермерських господарств по Україні та Миколаївській області (станом на 1 січня)

Починаючи з 1996 року, розпочався другий етап розвитку фермерства, який характеризувався зменшенням кількості фермерських господарств в Миколаївській області, і хоча в цілому по Україні зменшення кількості фермерських господарств за період не спостерігалось (лише в 1998 році), проте середній темп приросту за період з 1996 по 1999 роки склав 0,6%, в той час, як з 1992 по 1995 роки – 33,3%, тобто зменшився на 32,7 %. По Миколаївській області темп приросту за 1996-1999 роки був від'ємним і склав 3,7% в середньому.

Причин такої ситуації, на нашу думку, декілька. По-перше, при виділенні земель запасу для ведення фермерського господарства місцева влада, як правило, керувалась принципами: «спочатку гірше, а далі буде видно». Ще гірша ситуація склалася при намаганні селянина вийти із КСП зі своїм паєм для ведення фермерського господарства. Керівники намагалися віддати найгірші за якістю ділянки землі. Причому нехтування законними правами члена КСП на конкретну земельну ділянку (пай) відповідно до сертифікату пояснювалося цілком логічно, з точки зору раціонального землекористування, неможливістю виділити земельну ділянку, яка знаходиться, наприклад, посередині поля.

По-друге, відміна пільг по оподаткуванню у перші 3-5 років господарювання звичайно погіршили ситуацію щодо фінансового забезпечення фермерських господарств. Крім цього, припинення фінансування Фонду підтримки фермерських господарств з державного бюджету, а відповідно і Фондом господарств, створили ситуацію, за якої практично неможливо організувати сільськогосподарське виробництво через створення фермерського господарства, бо селянин все ще не має первинного капіталу, щоб забезпечити оплату організаційних витрат та створити необхідну первинну матеріально-технічну базу.

По-третє, зростання диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси і відсутність при цьому дієвого механізму лізингу та пільгового кредитуван-

ня не дозволили вести господарювання на необхідному технічному та технологічному рівнях, на відміну від КСП, де техніка була в наявності.

Так, в 1995 та 1999 роках в розрахунку на одне сільськогосподарське підприємство припадало відповідно 29 та 17 тракторів і 7 та 4 комбайни в той час, як на фермерське господарство не приходилося навіть і одиниці.

У результаті, в 1999 році фермерськими господарствами було вироблено лише 2,4% валової продукції від загального її обсягу в усіх категоріях господарств; за період з 1996 по 1998р. кількість фермерських господарств зменшилась на 790 одиниць (15,9 %).

Певна частина господарств розпалася в результаті погіршення умов для господарювання. Інша – визнала свою неспроможність займатися бізнесом. Проте було в цьому і позитивне зрушення, адже господарства, які залишилися, змогли нарощувати свій ресурсний потенціал, а саме – через майнові та земельні паї тих селян, які вийшли з КСП, але не спромоглися вести власне товарне виробництво. Так, рівень забезпеченості фермерських господарств земельними ресурсами зріс з 21,6 га до 24,9 га – на 15,3 %.

Сільське господарство не належить до сфер легкодоступної високої доходності, а, навпаки, потребує знань і вмінь у вирішенні широкого кола питань; є ризикованим виробництвом з низьким, порівняно з іншими галузями, рівнем рентабельності та високим ступенем залежності від природних умов.

На нашу думку, з економічної точки зору, процес визначеності селян, який забезпечує оборот земельних ділянок, є обов'язковим і необхідним. Питання в тому, щоб він не затягувався надто довго, а земля при цьому не стала б предметом спекуляцій.

Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 року та прийняття Верховною Радою України нового Земельного Кодексу, яким врегульовано питання оренди земель-

них ділянок і земельних часток (паїв) у їх власників, виділення земельних ділянок єдиним масивом і спрощення порядку реєстрації договорів оренди відкрили нові можливості для розвитку фермерства і ознаменували початок третього етапу його розвитку в Україні.

Починаючи з 2000 року, кількість фермерських господарств в Миколаївській області знову зростає (до 4,5 тис. в 2002 році), і протягом трьох років (до 2004 року включно) практично не змінюється. За період з 2001 по 2005 роки в середньому 97,4% від площі сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах займає рілля. Це пов'язано з тим, що більшість із них спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва – частина валової продукції цієї галузі з 2001 по 2006 роки склала 98,0%.

При цьому зростають і обсяги виробництва продукції рослинництва. Так, у 2006 році проти 2000 року виробництво зерна з розрахунку на одне фермерське господарство зросло більш ніж у 5 разів; цукрових буряків (фабричних) – в 10 разів; картоплі – в 10 разів; овочів – в 12,6 раза; кукурудзи на силос і зелений корм – у 6 разів; соняшнику – на 235,%. Зросли також обсяги виробництва кормових культур – кукурудзи на силос і зелений корм вироблено в 2006 році проти 2000 року більше, ніж в шість разів, що пояснюється ростом чисельності поголів'я худоби та птиці за зазначений період, особливо свиней. Так, порівняно з 2000 роком, поголів'я великої рогатої худоби у фермерських господарствах області в 2006 році зросло в 12 разів, в тому числі корів – у 20 разів, свиней – у 20 разів, птиці – майже в 2 рази.

Однак, тваринництво ще не набуло достатньо широкого розвитку, що пов'язано переважно з відсутністю у фермерів необхідних коштів на будівництво та обладнання тваринницьких приміщень і придбання племінної худоби, збитковість більшості тваринницьких галузей.

Станом на 01.01.2007 року лише 19 господарств займались вирощуванням великої рогатої худоби, із них 4 господар-

ства мають більш як 50 голів; 18 господарств займаються виробництвом молока і лише 2 господарства мають більш як 50 корів; 33 господарства займаються вирощуванням свиней, 16 з яких тримають поголів'я більше 100 голів; розводять овець та кіз лише 10 господарств, а птицю – 5.

При цьому, якщо порівняти виробництво продукції у фермерських господарствах з іншими категоріями господарств, очевидним є факт зростання ваги фермерських господарств щодо виробництва продукції рослинництва.

В цілому можемо зазначити, що фермерство ще не досягло бажаних показників розвитку, а саме: залишаються значні диспропорції у розвитку галузей рослинництва і тваринництва; існує значна нерівномірність розподілу фермерських господарств по районах області; більшість фермерських господарств мають низький рівень забезпеченості сільгоспугіддями та ін. Проте новий ривок у динаміці забезпеченості фермерських господарств сільгоспугіддями і збільшенні їх макроекономічної ваги за всіма показниками неминучий. Позитивна динаміка нарощування розміру землекористування та показників обсягів виробництва спостерігається вже зараз. Проте, четвертий етап розвитку фермерських господарств не буде мати позитивних зрушень, якщо не відбудеться переосмислення ролі і значення фермерства в створенні відповідних умов для сталого розвитку як села, так і суспільства в цілому.